

Лук'янчиков Євген Дмитрович,
професор кафедри інформаційного права та
права інтелектуальної власності
Національного технічного університету
України «КПІ імені Ігоря Сікорського»,
доктор юридичних наук, професор;
Лук'янчикова Вікторія Євгенівна,
науковий співробітник ДНДІ МВС України

ЧИ ПОТРІБНЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ?

Питанням нормативного регулювання початку кримінального переслідування з давніх часів приділяли увагу науковці. Найбільш активні дослідження проводилися у період між прийняттям кримінального процесуального законодавства 1960 р. та розробкою КПК України 2012 року. Активні дискусії відбувалися навколо самої назви діяльності з перевірки заяв та повідомлень про вчинені правопорушення, термінів її проведення та процесуальних засобів перевірки джерел інформації про правопорушення. Пропонувалося збільшити, у необхідних випадках, терміни перевірки інформації та дозволити прокурору їх продовжувати, розширити перелік процесуальних дій для перевірки такої інформації. Значний внесок у розроблення проблемних питань початкової стадії кримінального процесу зроблено українським науковцем Л.М. Лобойко, який пропонував називати дану стадію дослідчим кримінальним процесом.

Разом з тим, зверталася слушна увага на низку недоліків у правозастосовній практиці норм даного інституту. Це стосувалося приховування інформації про правопорушення від обліку у різних формах, не реагування на заяви та повідомлення про правопорушення, вигадані підстави для відмови у порушенні кримінальної справи та поновлення порушених прав та інтересів особи. Наведені обставини, значною мірою, спонукали розробників нового КПК України до кардинальних змін у регулюванні початку кримінального провадження.

Чинний КПК України не згадує про стадію порушення кримінальної справи. Досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР), що мають зробити слідчий або прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне

правопорушення (ст. 214 КПК України). Метою такого нововведення, зазначає М.А. Погорецький, було унеможливити конфлікт між державою та громадянами з приводу їх звернень до правоохоронних органів із заявою чи повідомленням про вчинене кримінальне правопорушення, запобігаючи неприйняттю таких заяв чи повідомлень, відмові у їх вирішенні, а також створенню широких можливостей оперативного розгляду таких заяв та повідомлень, застосовуючи при цьому весь арсенал кримінальних процесуальних засобів [1, с. 93].

Подальші дослідження науковців показують, що рожеві сподівання розробників чинного КПК України виправдовуються не повною мірою. На етапі ініціювання досудового розслідування, зазначає А.В. Столітній, і сьогодні спостерігаються такі процесуальні порушення як: 1) невнесення до Реєстру відомостей про початок досудового розслідування за фактами, що підлягають реєстрації; 2) внесення до Реєстру відомостей про початок досудового розслідування з викривленням даних, що мають істотне процесуальне значення; 3) внесення до Реєстру відомостей про початок досудового розслідування за фактами, що не підлягають реєстрації [2, с. 16]. Отже, норми КПК України, що регулюють початок досудового розслідування нові, а проблеми та недоліки у реагуванні на заяви і повідомлення про злочини залишаються старими. На стан діяльності на початковому етапі досудового розслідування суттєво впливає якість норм КПК України, які регулюють цю діяльність, але не менш важливим є ставлення посадових осіб до виконання покладених на них процесуальних функцій.

В першу чергу слід звернути увагу, що до ЄРДР слідчий і прокурор мають вносити відомості про кримінальні правопорушення. Про це свідчать результати роботи правоохоронних органів, до яких щорічно надходить близько 5 млн. заяв і звернень громадян про усі правопорушення, а до ЄРДР вносять близько 500 тис відомостей. Тобто, значна частина заяв і повідомлень не містять інформації про ознаки злочину і мають розглядатися іншими компетентними органами. Для цього такі заяви, орган який їх прийняв, має направити за належністю, як це передбачалося попереднім КПК України. Такого висновку доходимо із аналізу змісту ч. 1 та ч. 4 ст. 214 КПК України. Правом вносити відомості до ЄРДР наділені тільки слідчий та прокурор. Приймати та реєструвати заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення, окрім слідчого та прокурора, зобов'язана ще службова особа уповноважена на це. Скоріше за все йдеться про чергову частину поліції, до якої надходить більшість відомостей про правопорушення. Не з усіх заяв та повідомлень можна дійти висновку, що йдеться саме про кримінальне правопорушення.

Інколи для цього потрібно здійснити певну перевірку (добре, коли є можливість провести огляд місця події), щоб отримати достатню інформацію для прийняття процесуального рішення про необхідність почати досудове розслідування. Процесуальне рішення слідчого повинно бути викладено у формі постанови. Проте сьогодні закон такого не вимагає, а зобов'язує слідчого внести відомості до ЄРДР. Вважаємо, що рішення слідчого про необхідність проведення розслідування має відображатися у відповідній постанові, відомості про що вноситься до ЄРДР. У разі відсутності підстав до початку розслідування має бути винесена постанова про це. Такі рішення слідчого можуть бути оскаржені відповідними учасниками кримінального провадження.

Про доцільність доповнення КПК нормами, які б врегульовували порядок проведення перевірки заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; прийняття за її результатами рішень про початок досудового розслідування або про відмову у цьому; оскарження цих рішень слідчому судді, зазначає М.А. Макаров, посилаючись на результати проведеного дослідження. Таку пропозицію поділяють 92 % слідчих, 85 % прокурорів, 79 % суддів [3, с. 22].

Слід звернути увагу, що окремі науковці і сьогодні вважають, що отримання і реєстрація інформації про кримінальне правопорушення в ЄРДР є першою стадією кримінального провадження, але її сутності, змісту діяльності та засобів перевірки інформації не розкривають [4, с. 20, 28].

Навряд чи можна сьогодні сказати, що громадяни отримали реальну можливість реалізувати право на захист своїх інтересів відразу після надходження заяви чи повідомлення про злочин, оскільки кожна заява, кожне повідомлення буде розглянуто та, відповідно, буде прийнято рішення щодо них [5]. Із усього масиву облікованих кримінальних правопорушень повідомлення особі про підозру здійснюється лише відносно третини розпочатих кримінальних проваджень, що не є свідченням того, що усі вони набудуть законного вирішення у суді. Тому сумнівною вважається можливість реально захистити права потерпілого внесенням його заяви про правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слушною з цього приводу є думка В.Ю. Шепітько про те, що створення електронної бази даних і внесення до неї певних відомостей ще не означає, що здійснюється належна пізнавальна діяльність, яка спрямована на встановлення ознак злочину, достатніх для кримінального переслідування, проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі примусового характеру [6, с. 67–76].

З метою упорядкування діяльності з приймання та перевірки інформації про правопорушення, що надходить до органів

Національної поліції України, наказом МВС України від 6.11.2015 № 1377 затверджено Інструкцію про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події. У ній визначено порядок ведення єдиного обліку органами Національної поліції України, у тому числі їх структурними (відокремленими) підрозділами (відділами, відділеннями) заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, а також порядок здійснення контролю за його дотриманням. Прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особистості заявника, здійснюється цілодобово негайно тим органом поліції, до якого надійшла заява чи повідомлення, або самостійне виявлення слідчим або іншою службовою особою органу внутрішніх справ з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Заяви або повідомлення фізичних або юридичних осіб про вчинення кримінального правопорушення та іншої події можуть бути усними або письмовими. Усні заяви заносяться до протоколу, форма якого наведена у додатку до Інструкції. Протокол підписують заявник та посадова особа, яка прийняла заяву.

Висновок. Порядок роботи з заявами та повідомленнями про злочин має суттєве процесуальне значення і потребує закріплення не у відомчій інструкції, а у відповідних статтях Кримінального процесуального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Погорецький М.А. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування Вісник кримінального судочинства. № 1/2015. С. 93–103.
2. Столітній А.В. Електронне кримінальне провадження на досудовому розслідуванні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Дніпро, 2018. 40 с.
3. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2018. 38 с.
4. Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та

криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2017. 40 с.

5. Фаринник В.І. Початок досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України. Юридичний вісник України. № 24 (889). 16-22 червня 2012 року.

6. Шепітько В.Ю. Тенденції та функції криміналістики в умовах змагального кримінального судочинства. Криминалістика и судебная экспертиза. Киев, 2015. Вып. 60. С. 67–76.